

8D04107 «Иновациялық менеджмент» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған Шохаманова Арайлым Муратовнаның «Жастар иновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясы Қазақстан Республикасының туристік саласының бәсекеге қабілеттілігін арттыру факторы ретінде» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына АНДАТПА

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Туризм әлемдік экономикада мультипликативтік әсері орасан зор, жоғары динамикалы сектор саналады: 2024 жылы оның тікелей, жанама және индуцирленген үлесі дүниежүзілік ЖІӨ-нің 10 %-ына жетті, яғни 10,9 трлн АҚШ доллары көлемінде бағаланды. UN Tourism барометрі туризмнің таза тікелей қосылған құны шамамен 3 % деңгейінде қалып отырғанын көрсетеді; осылайша, саланың шынайы ықпалы ресми макрокөрсеткіштерден анағұрлым кең, өйткені ол көлік-логистика, құрылыс, ақпараттық технологиялар, креативті индустриялар секілді аралас салаларды да жандандырады. Қазақстан жағдайында туризм стратегиялық өсім нүктесі ретінде айқындалғанымен, 2023 жылы оның ЖІӨ-дегі үлесі әлі 1 % шамасында ғана; бұл әлеует толығымен іске қосылмағанын білдіреді. Мемлекеттік бағдарлар мен инфрақұрылымдық жобалардың нәтижесі біртіндеп көріне бастағанымен, салааралық иновациялар мен жас кәсіпкерлердің үлесі жеткіліксіз.

Әлемдік көрсеткіштер аясында Қазақстанның бәсекелік позициясы нығайып келеді: 2024 ж. Дүниежүзілік экономикалық форумның Travel & Tourism Development Index-інде (TTDI) ел 119 мемлекеттің ішінде 52-орынды иеленіп, жиынтық балын 4,07-ге дейін арттырды; 2021 ж. рейтингінде бұл көрсеткіш 66-орын болған еді. Дегенмен туризмдегі адами капитал, иновациялық кәсіпкерлік және цифрлық сервистер индикаторлары орташа мәннен жоғары емес. Бұл, бір жағынан, жас кәсіпкерлік субъектілерінің туризмге аз тартылуымен түсіндіріледі: ҚР Ұлттық статистика бюросының дерегінше, жұмыс істеп тұрған кәсіпкерлердің 40 %-ы – 35 жасқа дейінгі азаматтар, бірақ олардың тек шамамен 4 %-ы ғана туристік қызмет түрлерін жүзеге асырады.

Мәселенің өзектілігін Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2024 жылдың 13 маусымында өткен туризмді дамыту жөніндегі кеңесте нақты атап өтті: «Соңғы төрт жылда туризмнің ұлттық экономикадағы үлесі 3,7 %-дан 3,2 %-ға дейін төмендеді – бұл әлемдік орташа деңгейден үш есе кем; сапалы серпіліс үшін шұғыл жүйелі шаралар қажет». Бұған қоса, 2025 жылдың 8 қыркүйегіндегі «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақстан: өзекті мәселелер және оны түбегейлі цифрлық өзгерістер арқылы шешу» атты Қазақстан халқына Жолдауында Президент туризм саласында шешімін күткен түйткілдердің барын ашық көрсетіп, «осы саладағы бәсекеге қабілетіміз әлі де шамалы» екенін атап өтті, ал өңірлік туризмнің серпінді дамуы үшін «ең өзекті мәселе – заманауи инфрақұрылым салу» қажеттігін айқындады. Сондай-ақ 2026 жыл қарсаңындағы Жаңа жылдық құттықтауында Президент шағын және орта бизнесті қолдау, туризм саласында көлік-логистика мен инфрақұрылымды дамыту, сондай-ақ цифрландыру және жасанды интеллектіні енгізу сияқты ұлттық басымдықтарды атап өтті, бұл туризмде сервистерді жаңғыртуға және нарықтық мүмкіндіктерді кеңейтуге институционалдық негіз

қалыптастырады. Осы міндеттерді іске асыруда жастар әлеуетінің орны ерекше: Жолдауда жастар үшін патриотизмнің басты өлшемі «жасампаздық пен жаңашылдық» екені, олардың «халыққа пайдасы тиетін жаңалық ашу, жаңа іс бастауға» ұмтылатыны және жаһандық өзгерістер жағдайында жасанды интеллектінің маңызы жоғары екені көрсетілген. Демек, халықаралық бәсекенің күшеюі мен ұлттық көрсеткіштердің төмендеуі жағдайында Қазақстанның туристік саласының бәсекеге қабілеттілігін арттыру жастардың инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясын қалыптастыруды өзекті ғылыми-тәжірибелік міндет ретінде алға қояды, өйткені дәл осы стратегия туризмде цифрлық сервистерді, жаңа туристік өнімдер мен бизнес-модельдерді кеңейту арқылы саланың тұрақты өсімі мен бәсекелік артықшылықтарын күшейтуге бағытталады. Осылайша, халықаралық бәсеке күшеюі, ұлттық көрсеткіштердің төмендігі және Президент белгілеген шұғыл шаралар қажеттілігі жастар инновациялық кәсіпкерлігін туризмдегі өсім драйверіне айналдыруды өзекті ғылыми-тәжірибелік міндет ретінде қояды.

Зерттеу тақырыбының ғылыми зерттелу дәрежесі. Зерттеу пәні бойынша алдыңғы зерттеулерді келесі бағыттар бойынша топтастыруға болады: кәсіпкерлік, жастар кәсіпкерлігі, инновациялық кәсіпкерлік, туристік кәсіпкерлік, даму стратегиясы, кәсіпкерлік экожүйе. Кәсіпкерлікті дамыту мәселелерін зерттеген шетелдік ғалымдар Р. Кантильон, А. Смит, А. Маршалл, Ф. Уолкер, Й. Шумпетер, Ж. Б. Сэй, П. Друккер, Л.ф. Мизес және туристік кәсіпкерлік бойынша Ф. Найта, Ф. Хайека, А. Тюнена, С. Пратт тағы да басқалары. Отандық ғылымда кәсіпкерлік теорияның негізін қалаушылар О. С. Сабден, А.Н.Токсанова, К.К.Жуйриков, Кошербаева А.Б., Бириншинова Г.Б., Кошанов А.К., Мухамеджанов Б.Г., Сейдахметов А.С., Бектимисова С.Т., Накипова Г.Е., Алипов А.Р., Шеденова У.К. және басқалар. Ал жастар кәсіпкерлігінің инновациялық бағыты оның тұлғалық қасиеттеріне, дербестікке және бастамашылдыққа негізделетінін келесі зерттеушілер атап өтеді: Н.В. Ахиярова, Е.К. Осифуах, С. Риахи, С.Г. Петросян, А.В. Иванова, А.И. Далибожко, Хусаинова Ж.С., Жартай Ж. және т.б. Қазіргі отандық еңбектерде кәсіпкерліктің мәселелері, жұмыспен қамтуды арттырудағы рөлі Г. С. Ақыбаева, С. Ш. Мамбетова, А. О. Мұсабекова және т. б. жұмыстарында зерттеледі, онда институционалдық жағдайларға, шағын және орта бизнесті дамытуға, кәсіпкерліктің әлеуметтік-экономикалық дамудағы рөліне ерекше назар аударылады.

Туризм саласындағы кәсіпкерлікті дамыту мәселелерін зерттеуге ресейлік ғалымдар айтарлықтай үлес қосты: Бусыгин А.В., Боголюбов В.С., Шапиро А.И., Винокуров Б.Л., Можаяева Н.Г., Жукова М.А., Сенин В.С., Зорина И.В., Кабак Г.В., Котляров Е.А. және басқалар. Қазақстан Республикасының туризм саласын және туристік кәсіпкерлікті дамыту мәселелеріне келесі ғалымдардың еңбектері арналады: Тлеубердинова А.Т., Шаекина Ж.М., Борбасова З.Н., Салауатова Д.М., Садуов А.Ж., Смыкова М.Р., Шохан Р., Орынбасарова Е.Д., Косе Ж.К. және т.б.

Ғылыми зерттеулерінде инновациялық қызмет, инноватика және инновациялық дамуды басқару мәселелеріне елеулі назар аударған авторлар қатарында Алиев Э.А., Бугаян И.Р., Каймачникова Н.В., Ярославская Е.А., Якубов Б.А., Крутилина С.Ф. және т.б.. Отандық ғалымдар арасында бұл мәселе Аймағамбетов Е.Б., Алимбаев А.А., Притворова Т.П. және т.б. зерттеулерінде қарастырылған. Әр түрлі деңгейдегі жүйелерді дамыту стратегиясы мәселелерін зерттеудің теориялық және әдіснамалық

негіздері М. Портер, М. Хаммер и Д. Чампи, Г. Хамель, Ким и Мауборн, А. Чандлер, Г. Минцберг және басқалардың еңбектерінде қамтылған. Ал кәсіпкердік экожүйе мәселесін зерттеуде Д.Айзенберг, Е. Стэм, Мейсон және Браун, Спигел Б., Рахман Н., Новелли М. еңбектерін атап өткен жөн.

Алдыңғы ғылыми зерттеулер кәсіпкерлік саласындағы жекелеген аспектілерді анықтағанына қарамастан, саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететін туризм саласындағы жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегияларын қалыптастыруды зерделеуге арналған зерттеулер әлі де жеткіліксіз. Диссертациялық зерттеу дәл осы ғылыми олқылықтардың орнын толтыруға бағытталған және инновациялық менеджмент теориясы мен туризмология арасындағы алшақтықты азайтады.

Диссертациялық жұмыстың мақсаты Қазақстанның туристік саласының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамытудың ғылыми негізделген стратегиясын әзірлеу болып табылады.

Зерттеудің мақсаты **диссертацияның келесі міндеттерін** шешуді көздейді:

- «жастар инновациялық кәсіпкерлігі» ұғымының мәні мен дамуының ерекшеліктерін нақтылау;
- жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясы туристік саланың бәсекеге қабілеттілігінің факторы ретінде айқындау;
- туризм саласындағы бәсекеге қабілетті стартап жобаларды дамытудың шетелдік тәжірибелерін талдау;
- қазақстандық туристік бизнесті дамытудың жалпы құрылымындағы жастар инновациялық кәсіпкерлігінің орнын талдау;
- туризм саласындағы жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту әлеуетін және оның туристік саланың бәсекеге қабілеттілігіне әсерін бағалау;
- Қазақстандағы жастар инновациялық кәсіпкерлігін қолдау мен дамытудың ұйымдастырушылық-экономикалық тетігін талдау;
- туристік саланың бәсекеге қабілеттілігінің факторы ретінде жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамытудың кәсіпкерлік экожүйесін қалыптастыру;
- Қазақстан Республикасы жастар инновациялық туристік кәсіпкерлігін дамытудың бәсекеге қабілетті стратегиясын әзірлеу.

Зерттеу нысаны Қазақстанның туристік саласында жастар инновациялық кәсіпкерлік қызметін қалыптастыру және дамыту үрдісі болып табылады.

Зерттеу пәні жастар инновациялық туристік кәсіпкерлігінің дамуы үрдісінде туындайтын ұйымдастырушылық – экономикалық қатынастар және даму стратегиясын айқындайтын факторлар болды.

Диссертациялық жұмыстың теориялық-әдістемелік негізін инновацияларды басқару және кәсіпкерлік экожүйелерді басқару саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың іргелі еңбектері құрады. Әдістемелік негізін диалектикалық, абстрактілі-логикалық, статистикалық және эконометрикалық әдістер, сондай-ақ саланың бәсекеге қабілеттілігін бағалау және мақсатты бағдарламаларды әзірлеу әдістері құрады. Эмпирикалық бөлігі туристік қызметтерді тұтынушылардың сараптамалық бағалауы мен әлеуметтік сауалнама нәтижесіне негізделген.

Диссертациялық жұмыстың ақпараттық базасын зерттелетін тақырып бойынша отандық және шетелдік экономист ғалымдардың еңбектері, Қазақстан

Республикасының заңнамалық және нормативтік-құқықтық актілері, Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының деректері, Дүниежүзілік туристік ұйымның статистикалық деректері, Global Entrepreneurship Monitor талдамалы деректері, зерттеу мәселесі бойынша мерзімді баспа материалдары, ғаламтор желісінің ақпараттық ресурстары және ғылыми жарияланымдар кұрайды.

Диссертациялық жұмыстың ғылыми жаңалығы. Ғылыми жаңалықты қамтитын және қорғауға шығарылатын ең маңызды нәтижелерге мыналар жатады:

1) «жастар инновациялық кәсіпкерлігі» ұғымына авторлық түсіндірме ұсынылып, оның мәні мақсаттар, міндеттер, критерийлер, факторлар және даму әсерлері жүйесі арқылы ашып көрсетілген;

2) «жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясы» ұғымына авторлық түсіндірме беріліп, оны жастардың инновациялық және кәсіпкерлік белсенділігін ынталандыру құралы ретінде әзірлеудің артықшылықтары негізделді;

3) туризм саласында жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясының теориялық моделі тұжырымдалды;

4) халықаралық тәжірибе негізінде туристік стартаптардың негізгі бәсекеге қабілеттілетті сипаттамалары айқындалды;

5) Қазақстан Республикасы туристік саласындағы жастар инновациялық кәсіпкерлігіне арналған авторлық кәсіпкерлік экожүйе моделі әзірленді;

6) 2027-2036 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының туристік саласындағы жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясы ұсынылды.

Қорғауға шығарылатын диссертациялық зерттеудің негізгі ғылыми ережелері. Жүргізілген зерттеу нәтижесінде қорғауға автор әзірлеген мынадай ережелер шығарылады:

- «жастар инновациялық кәсіпкерлігі» ұғымына авторлық түсіндірме;

- жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясының мазмұнына авторлық көзқарас;

- туризм саласындағы жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясының авторлық моделі;

- жастар туристік кәсіпкерлігінің елдің экономикалық өсу көрсеткіштеріне және саланың дамуына әлеуметтік-экономикалық әсерінің эмпирикалық дәлелі;

- Қазақстан Республикасындағы туристік саладағы жастар инновациялық кәсіпкерлігіне арналған кәсіпкерлік экожүйе моделіне авторлық көзқарас;

- 2027-2036 жылдарға арналған туристік саладағы жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясы.

Диссертациялық жұмыстың теориялық және практикалық маңыздылығы автордың туристік саласының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететін жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясын әзірлеудің теориялық және әдістемелік негіздерін дамытуға қосқан үлесімен анықталады.

Диссертациялық зерттеудің практикалық маңыздылығы туризмдегі жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамытуда диссертациялық зерттеу материалдарын пайдалану мүмкіндігі болып табылады. Атап айтқанда, инновациялық туристік кәсіпкерлікті дамыту стратегиясын қалыптастыру және кәсіпкерлік экожүйені

модельдеу жөніндегі ұсыныстар республикалық, өңірлік және жергілікті мемлекеттік билік және басқару органдары тарапынан туристік дестинациялардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету мақсатында туризмді дамыту жоспарларын жетілдіру үшін пайдалана алады. Зерттеу нәтижелерін білім беру процесінде қолдану келесі пәндердің практикалық маңыздылығын арттыруға мүмкіндік береді: «Кәсіпкерлік»; «Кәсіпкерлік жобалар: басқару және ұйымдастыру»; «Стратегиялық менеджмент», «Қазақстан экономикасындағы қазіргі заманғы басқару мәселелері».

Диссертациялық зерттеу нәтижесінде бірқатар ғылыми-теориялық және практикалық тұжырымдамалар жасалды.

Диссертациялық зерттеуде жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясы Қазақстан Республикасының туристік саласының бәсекеге қабілеттілігін арттыру факторы ретінде кешенді түрде қарастырылды. Жұмыстың әр тарауында қойылған теориялық-әдіснамалық, талдамалық және қолданбалы міндеттер жүйелі шешімін тауып, төмендегідей түйінді нәтижелер алынды:

1. Зерттеу мәселесі бойынша отандық және шетелдік жұмыстарға жүйелі талдау жүргізілді, онда ғалымдардың кәсіпкерлік қызметті, жастар кәсіпкерлігін, инновациялық кәсіпкерлікті айқындау жөніндегі еңбектері жан-жақты талданды. Нәтижесінде жастар инновациялық кәсіпкерлігі ұғымы нақтыланды. Оның құрамдас бөліктері, мәні мен жастар инновациялық кәсіпкерлігінің дамыту жүйесі толығымен қамтылды.

2. Жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясы туристік дестинацияның бәсекеге қабілеттілігінің факторы ретінде қарастырылды. «Стратегия», «даму стратегиясы» терминдері жан-жақты талданып, жастар инновациялық кәсіпкерлігінің даму стратегиясы ұғымы анықталды және бұл ұғымның мазмұнына авторлық көзқарас қалыптасты және стратегияны әзірлеудегі артықшылықтар анықталды. Халықаралық тәжірибені талдау нәтижесінде, жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегияларының құрамдас бөліктері аталды. Нәтижесінде туризм саласындағы жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясының авторлық моделі әзірленді.

3. Туризм саласындағы бәсекеге қабілетті стартап жобаларды дамытудың шетелдік тәжірибесін зерттеу негізінде халықаралық тәжірибеде туристік стартаптардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін негізгі сипаттамалар айқындалды, туризм саласындағы стартаптардың ерекшеліктері мен олардың бәсекелестік артықшылықтарының негізгі бағыттары анықталды.

4. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының деректеріне негізделген Қазақстанның туристік секторындағы жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамытуды талдау экономиканың басқа салаларымен салыстырғанда орташа жылдық өсу қарқынын (CAGR) есептеуді қамтыды. Соңғы жеті жылда туризмдегі жастар кәсіпорындарының саны жылына орта есеппен 29,41%-ға өскені анықталды, бұл тұрақты оң динамиканы көрсетеді. Алайда, өсу қарқыны бойынша туризм сегізінші орында, атап айтқанда, мемлекеттік басқару және қорғаныс, міндетті әлеуметтік қамсыздандыру саласынан (93,66%), денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету саласынан (48,39%), өнеркәсіптен (46,78%) төмен. Жеке кәсіпкерлер мен заңды тұлғалардың санын нақтылау, сондай-ақ олардың өңірлік бөлінуі сектордың дамуына әсер ететін негізгі факторларды анықтауға мүмкіндік

берді. Өсімге қарамастан, туризмнің жастар кәсіпкерлігі құрылымындағы үлесінің азаюы бұл саланы тереңірек талдауды және қолдау шараларын әзірлеуді қажет ететінін көрсетеді.

5. Қазақстанның туристік секторындағы жастардың инновациялық кәсіпкерлігінің өңірлік әлеуетін кластерлік талдау айқын аймақтық әртектілікті көрсетті. Ешбір аймақ толық үстемдікке ие емес, ал өсу қарқыны едәуір өзгеріп отырады. Жоғары даму әлеуеті Түркістан, Алматы және Қарағанды облыстарында байқалды. Бірқатар өңірлерде жастар арасындағы кәсіпкерлік ниеттердің өсуі байқалып, бұл туристік саланың нығаюына және әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштердің жақсаруына ықпал етеді. Талдау нәтижелері жастар кәсіпкерлігін дамытудың стратегияларын кластерлік ерекшеліктерді ескере отырып бейімдеуге мүмкіндік береді. Бұл ретте әртүрлі табиғи-климаттық жағдайларды қамтитын Қазақстанның географиялық ерекшеліктері аймақтық айырмашылықтардың айқын болуына себепші болып отыр. 2024 жылы жастар туристік кәсіпорындарының ең жоғары шоғырлануы Алматы, Астана, Шымкент қалаларында және Түркістан облысында байқалды. VCG матрицасына сәйкес, бұл өңірлер нарықтағы үлесі жоғары әрі өсу қарқыны белсенді сегментке жатады. Қалған өңірлердің көпшілігі нарықтағы үлесінің төмендігімен сипатталады, дегенмен өсу үрдісі сақталған. Бұл туризм саласындағы жастар кәсіпкерлігінің дамуына әсер ететін ішкі және сыртқы факторлардың көптігін көрсетеді.

6. Жастардың туристік кәсіпкерлігін дамытудың экономикалық өсуге және саланың күшеюіне әсерін бағалау үшін корреляциялық талдау жүргізілді, бұл кәсіпкерліктің өсуі жалпы өңірлік өнімнің және жалпы қосылған құнның өсуіне, жалпы жұмыспен қамтудың, экономиканың инновациялық белсенділігінің артуына ықпал ететінін, еңбек өнімділігінің артуына ықпал ететінін, туристік саланың дамуын ынталандыратынын дәлелдеді.

Осылайша, жастар туристік кәсіпкерлігін дамытудың ұлттық экономиканың, өңірлік дамудың және туристік саланың негізгі көрсеткіштеріне елеулі әсері расталды.

7. Жастардың туристік кәсіпкерлігін дамытуға бағытталған бастамаларды, сондай-ақ оның дамуына кедергі келтіретін факторларды анықтау үшін Қазақстанның әрбір өңірінде жастар арасында сауалнама жүргізілді. Әлеуметтік зерттеу 2024 жылдың 26 тамызы мен 4 қазаны аралығында Google Forms арқылы жүргізілді және әлеуметтік желілер арқылы таратылды. Сауалнама екі тілде жүргізілді және 16 сұрақтан тұрды. Зерттеуге елдің 20 аймағынан 18-35 жас аралығындағы 601 респондент қатысты. Осы сауалнаманың басты нәтижесі жастардың туристік кәсіпкерлікке жоғары қызығушылығы, сондай-ақ осы саладағы тартымды тараптар мен кедергілерді анықталғандығы болды.

8. Қазақстандағы жастардың инновациялық кәсіпкерлігінің туристік саланың бәсекеге қабілеттілігіне ықпалын бағалау үшін туризмнің бәсекеге қабілеттілік индексі (ТТСІ), кейіннен Туризмді дамыту интегралды индексіне (ТТДИ) айналған көрсеткіштер, сондай-ақ оның негізгі компоненті — «Адам ресурстары және еңбек нарығы» индексі 2013, 2015, 2017, 2019, 2021 және 2024 жылдарға арналған мәліметтер негізінде қолданылды. ТТСІ/ТТДИ индексінің жалпы балы 2013 жылы 3,82-ден 2024 жылы 4,07-ге дейін біртіндеп өсу үрдісін көрсетті. Бұл Қазақстанның

жаһандық рейтингтегі орнын 88-орыннан 52-орынға дейін жақсартумен қатар жүріп, елдің туризм саласындағы бәсекеге қабілетті позицияларының біртіндеп нығаюын білдіреді.

«Адам ресурстары» компоненті әртүрлі бағыттағы динамикамен сипатталады: балдық баға 4,9-дан 4,46-ға төмендегенімен, рейтингтегі орын 2015 жылы 37-орыннан 2019 жылы 57-орынға дейін құлдырап, 2024 жылы 43-орынға дейін жақсарды. Мұндай тұрақсыздық еңбек нарығындағы құрылымдық мәселелерді, сондай-ақ жастар кәсіпкерлерінің белсенділігінің артуы нәтижесінде кадрлар біліктілігіне қойылатын жаңа талаптардың туындауын көрсетуі мүмкін.

Алайда TTDI индексі мен оның құрамдас бөліктері бойынша ресми статистикалық мәліметтердің шектеулілігі сандық (корреляциялық-регрессиялық) талдау жүргізуге кедергі келтірді. Осыған байланысты зерттеу қолжетімді деректердің сапалық интерпретациялық талдауына негізделді. Бұл талдау жастар кәсіпкерлігінің туризмнің бәсекеге қабілеттілігін арттырудағы әлеуетті маңыздылығын көрсетеді. Зерттеу нәтижелері жастар кәсіпкерлік белсенділігін статистикалық тұрғыдан мониторингтеуді салалық трансформацияның негізгі индикаторларының бірі ретінде әрі қарай дамытудың қажеттілігін дәлелдейді.

9. Қазақстандағы жастардың инновациялық кәсіпкерлігін қолдаудың ұйымдастырушылық-экономикалық тетіктеріне жүргізілген талдау 129 нормативтік-құқықтық актіні қамтыды, оның ішінде Конституция, 10 кодекс, 38 заң, 40 қаулы, 26 тұжырымдама және ҚР Президентінің 14 жолдауы. Экономикалық тетіктер шеңберінде «Даму» қорының кепілдік беру және субсидиялау бағдарламаларына ерекше назар аударылған. Аталған бағдарламалар туристік саланың, оның ішінде жастар кәсіпкерлігінің инвестициялық тартымдылығын айтарлықтай арттырып, ұлттық туризмнің бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға ықпал ете алады.

Туристік секторды қаржыландыру көздерінің құрылымына жүргізілген талдау мемлекеттік қолдау үлесінің артуына қарамастан, инвестициялардың негізгі көзі кәсіпкерлердің меншікті қаражаты болып қалатынын көрсетті. Бұл жастар кәсіпкерлігін дамыту үшін берік негіздің бар екенін білдіреді. Дегенмен, оның тиімділігін арттыру үшін экожүйе қатысушылары арасындағы үйлестіруді күшейту, қаржылық тосқауылдарды жою, өңірлік қолдау платформаларын кеңейту, сондай-ақ қабылданып жатқан шаралардың тиімділігін бағалау және мониторингтеу жүйелерін жетілдіру қажет.

10. Автор әзірлеген туризм саласындағы жастардың инновациялық кәсіпкерлігінің экожүйе моделі саланың бәсекеге қабілеттілігін арттырумен тікелей байланысты негізгі шарттар мен ресурстарды жүйелендіреді. Жеті құрылымдық компоненттен тұратын бұл модель кедергілер мен мүмкіндіктерге кешенді баға беруге, мемлекеттік қолдаудың басым бағыттарын айқындауға және мүдделі тараптардың тиімді өзара іс-қимылын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Модельді енгізу өңірлік бәсекелестік артықшылықтарды нығайтуға, елдің туристік тартымдылығын арттыруға және жастар кәсіпкерлігінің тұрақты дамуы үшін қолайлы жағдай жасауға ықпал етеді. Ұзақ мерзімді перспективада бұл модель Қазақстанның халықаралық туристік нарықтағы позициясын күшейтіп, инвестициялық белсенділікті арттыруға, жұмыс орындарын құруға және Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

11. Диссертациялық жұмыстың соңында Қазақстан Республикасы туризм саласындағы жастар инновациялық кәсіпкерлігін дамыту стратегиясы әзірленді. Ол әлемдік ғылыми тәжірибеде танылған стратегиялық жоспарлау мен кәсіпкерлік экожүйелерді қалыптастырудың теориялық тәсілдеріне сүйенеді. Дамудың кезең-кезеңмен логикасын, сыртқы ортадағы өзгерістерге бейімделуді және өсу үлгілерінің институционалдық бекітілуін қамти отырып, ол сала бәсекеге қабілеттілігін ұзақ мерзімді арттыруға бағытталған кешенді жол картасын ұсынды.

Диссертациялық зерттеу нәтижелерін қолдану саласы туристік индустрия субъектілерінің: мәдениет және спорт министрлігінің, өңірлік туризмді дамыту басқармаларының, туроператорлар мен турагенттердің, салалық ұйымдардың, ғылыми қызметкерлердің қызметі болып табылады. Зерттеу нәтижелері отандық туристік кәсіпкерлікті реттеудің заңнамалық және нормативтік-әдістемелік базасын жетілдіруде, туризмді дамытудың өңірлік және мемлекеттік бағдарламаларын әзірлеуде пайдаланылуы мүмкін.

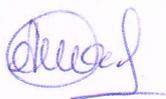
Зерттеу нәтижелерін апробациялау және енгізу. Диссертациялық жұмыстың негізгі қағидалары ашық баспа беттерінде апробацияланып, халықаралық және республикалық ғылыми-тәжірибелік конференцияларда баяндалды. Диссертациялық жұмыстың мазмұны 9 басылымда, оның ішінде 1 мақала - Scopus деректер базасына енген журналда, 3 - ҚР ҒЖБМ ҒЖБССҚК ұсынған журналда, 5 - алыс шет елдердің халықаралық конференциясының еңбектер жинағында және материалдарында жарияланымдарда.

Диссертация нәтижелері зерделеніп, ҚР ҒЖБМ ҒК Экономика институтының қызметіне, «Қарағанды облысының туризм басқармасы» ММ қызметіне енгізілді.

Диссертациялық зерттеу АР26199455 «Өңірлік экономиканы әртараптандыру кәсіпкерлік белсенділікті ынталандыру факторы ретінде: әлеуметтік-мәдени алғышарттар, іске асырудың жаңа бағыттары мен әдістері» шеңберінде орындалды.

Диссертация құрылымы мен көлемі. Диссертация кіріспе, 3 бөлім, қорытынды, пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен қосымшалардан тұрады. Диссертацияның негізгі мәтіні 151 бетте көрсетілген, жұмыста 28 кесте, 29 сурет, 5 қосымша және 267 атаудан тұратын пайдаланылған әдебиеттен тұрады.

Докторант

Шохаманова А.М.